

A populista jobboldal, a szélsőjobb és a társadalmi nemek Európában

2017. április 5.

Az összefoglalót készítette: Soós Eszter Petronella

A konferenciát a Friedrich-Ebert-Stiftung a Közép-európai Egyetem (CEU) Politikatudományi Tanszékével és Társadalmi Nemek Tudománya Tanszékével együttműködve rendezte.

A konferencia célja annak megvitatása volt, hogy hogyan járulhat hozzá a társadalmi nemek dimenziójának vizsgálata a jobboldali populizmus és az illiberális demokráciák felemelkedésének mélyebb megértéséhez.

A konferenciát **Jan Niklas Engels, a FES budapesti képviselőjének igazgatója** nyitotta meg. Kifejezte szolidaritását a CEU felé és felszólalt a gondolat szabadságának védelmében. Azt hangsúlyozta, hogy a strukturális egyenlőtlenségek, az identitáspolitika és a gender-téma kapcsolódó kérdések és azt javasolta, hogy lássunk túl a tüneteken és kérdezzük meg magunktól: elég-e az, amit eddig javasoltunk, vagy szükségünk van új válaszokra? Engels idézte továbbá **Kováts Eszter (FES) és Pető Andrea egyetemi tanár [cikkét](#)**, mely többek között az egyenlőségi kérdések újrapolitizálása mellett szállt síkra – az ügyeket politikamentessé tevő szakpolitikai, emberi jogi vagy identitáspolitikai nyelvek használata helyett.

ENYEDI Zsolt egyetemi tanár, a CEU magyar ügyekkel foglalkozó rektorhelyettese kifejtette, hogy a gender-kérdés és a politika közötti kapcsolat bonyolult és zavarba ejtő téma, megjegyezte továbbá a CEU-ura utalva, hogy a legjobb helyen és időben gondolkodnak a résztvevők ezekről a témákról. **Elissa HELMS, a CEU Társadalmi Nemek Tudománya Tanszékének vezetője** kiemelte, hogy számos CEU-s diák is részt vesz a panelekben és hangsúlyozta az interszekcionalitás fontosságát.

Mindkét panelt **PETŐ Andrea, a CEU professzora** moderálta. Bevezetőjében három fontos kérdést emelt ki: miként és miért szimbolikus kötőanyag a gender; milyen kihívásokkal kell szembenézniük a progresszív politikai szereplőknek; és hogyan lehet weberi értelemben újraravázosítani a progresszív politikát?

Az első panel első felszólalója **Carina KLAMMER, a Bécsi Egyetem doktorandusz-hallgatója** volt, aki az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) esetét mutatta be. A kutatás kevés figyelmet fordított eddig a gender-kérdésre az FPÖ tekintetében, mondta, ám a szélsőjobboldali irányzatok rendszerint hajlamosak hinni az emberek természetből fakadó különbségeiben, és ennek a hitnek erős hatása van a nemek közötti kapcsolatokról szóló felfogásra is. A nemi szerepek ezért szigorúan binárisak, egymással szemben álló identitások és jellemzők. A nemzet reprodukciója is fontos. Ebben az összefüggésben a radikális jobboldal számára a muszlim nők a nyugati társadalom elleni demográfiai fegyvernek számítanak. Ez az oka annak, hogy a szélsőjobboldali mozgalmak

esetenként erősen bevándorlásellenesek, miközben liberális álláspontot képviselnek a homoszexualitás kérdésében. Miközben az általános vélekedés az, hogy a szélsőjobboldalt a férfiak dominálják, az FPÖ-ben számos fontos vezető pozíciót nők töltenek be. Ez a politikai stratégia része, hazárdjáték a sztereotípiákkal, ami modernitást és barátságos légkört sugall.

A második felszólaló **Valérie DUBSLAFF**, a **Párizs-Sorbonne Egyetem PhD-hallgatója** volt. Előadását arra építette fel, hogy a francia Nemzeti Front vezetése egy politikai dinasztia. 2011-ben Marine Le Pen lett a párt elnöke, mivel az apja, Jean-Marie Le Pen meg akarta őrizni befolyását a párt felett. Marie Le Pen egy modern, egyedülálló (elvált) nő, anya és ügyvéd, aki önmagát feministaként írja le, aki a nők jogainak védelmét céljával tűzte ki – elsősorban az iszlámmal szemben. 2015-ben kizárta édesapját a pártból. Marion Maréchal-Le Pen egy másik irányvonalat képvisel a Nemzeti Fronton belül. Ő Jean-Marie Le Pen népszerű, fiatal, a fundamentalista katolikus szárnyhoz és a francia identitárius mozgalomhoz közel álló örököse. Marine Le Pen szociális kérdésekben baloldali és EU-ellenes. Marine Le Pen új üzeneteivel a választók viselkedése is megváltozott, az FN vesztett maszkulinitásából, mégsem taszítja el a férfi szavazókat. A nemek közötti különbség a szavazók tekintetében tehát csökken.

Az első panel harmadik felszólalója, **Juliane LANG** az AfD németországi felemelkedéséről értekezett. Jóllehet jelenleg az AfD-t egy nő vezeti, az AfD ellenez mindenfajta gender-kutatást és a nők pozitív diszkriminációját. A diskurzusban fordítottak az erőviszonyok (például hogy a feministáké lenne a hatalom). A férfiasság és a nőiesség nem társadalmi konstrukciók, hanem hagyományos szerepek. Lang szerint az AfD érvelése gyakran csak árnyékbokszolás: valójában senki sem akar kiváltságos helyzetbe helyezni kisebbségeket. Az AfD női és férfi szavazóbázissal egyaránt rendelkezik, a választói döntés elsősorban a párt bevándorlásellenes hozzáállásával magyarázható.

Negyediként, **Marta ZIMNIAK-HAŁAJKO**, a **varsói egyetem társadalmi mozgalmakkal foglalkozó kutatója** szólalt fel. Prezentációjának kulcsszava a társadalmi termelékenység volt, a pillanat, amikor új típusú gyakorlatok vagy diskurzusok elégitik ki az emberek igényeit. Felvetése szerint a lengyel feminizmus és a dogmatikus neoliberális uralom nem volt képes kielégíteni ezeket a szükségleteket, helyet hagyva konzervatív mozgalmaknak. Előadásában ezután az úgynevezett társadalmi termelékenység két példáját mutatta be, amelyek közül az egyik a konzervatív abortuszellenes jogi csoport, az Ordo Iuris Institute jelentése volt, mely a PiS-kormányzat számára családi politika kérdéskörben egyfajta fehér könyvként és ütemtervként szolgál. A második példa az Ordo Iuris Intézet és partnerei által kidolgozott másik javaslat, amely teljes abortusz-tilalomhoz vezetett volna Lengyelországban, egy olyan „életpárti” csomag részeként, amely a fogvatékkal élők gondozásának megszervezését és szociális költségeit is napirendre vette. Az előadó szerint ezzel a javaslattal a diskurzus hangsúlya a bioetikáról a szociális kérdésekre tevődött át. Zimniak-Hałajko véleménye szerint a családi pótlék programmal a jelenlegi kormány hozzá fog járulni a nagycsaládosokat érintő szegénység csökkentéséhez, azonban a program várt demográfiai eredményei elmaradhatnak.

Az ötödik előadó, **Alena KLUKNAVSKÁ** a **brnói Masaryk Egyetemről** a szlovák helyzetet

elemezte, bemutatva a legfontosabb szélsőjobboldali szereplőket (SNS, LSNS). Két fontos megállapítást tett arról, hogy ezek a szereplők egyrészt hogyan hivatkoznak a genderre saját diskurzusukban, másrészt hogy hogyan vannak kialakítva a nőkről szóló üzeneteik, hogy azok alátámasztják a nativista célokat. A gender-kérdés nem központi eleme ezeknek a konzervatív, hagyományőrző, paternalista ideológiáknak, és hajlamosak harcba szállni a "liberalizmus pusztító hatásával szemben" (ugyanis ez nativista fenyegetésnek minősül a nemzet ellen). Ezek a pártok a hagyományos nemi szerepek és családmodell hívei, az azonos neműek házasságának hangos ellenzői (ez a családról szóló népszavazásban nyilvánult meg például 2015 februárjában). Kluknavská szerint a nők részvétele a közéletben szorosan kapcsolódik a hagyományos nemi szerepekhez („dicsőített anyák”).

Félix Anikó, Magyar Tudományos Akadémia és az ELTE szociológusa zárta az első panelt. Kiemelte, hogy ha a Jobbikról beszélünk, a gender nem tekinthető szimbolikus kötőanyagnak, azaz szimbolikus tiltakozási tárgynak a globalizációt és következményeit elutasítók számára. Hat, az anti-gender mozgalmak által sokat vitatott kérdést vizsgált meg, köztük az LGBT-jogokat, az Isztambuli Egyezményt és más nemzetközi szerződéseket, a gender mainstreaminget és más gender-politikákat, a szexuális nevelést és a gender tanulmányokat, valamint a nemzetközi szervezetek és intézmények kritikáját. Megjegyezte, hogy a Jobbik gender-diskurzusa ambivalens és lágyabbá vált az LGBT-jogok, a nemzetközi szerződések és a gender-politika terén, de erre a mérséklődésre a kettős beszéd is jellemző.

A panel vita részében egy kérdező azt feszegette, mi a különbség a konzervatívok és a szélsőjobb (azaz Fidesz-Jobbik, FPÖ-ÖVP) között. Carina Klammer szerint, vannak hasonlóságok és különbségek is, a kiemelt különbség az, hogy a konzervatívok ritkábban hisznek az összeesküvés-elméletekben vagy gondolkodnak irracionálisan. Juliane Lang Németország esetében az eltérő szavazóbázist emelte ki. Az AfD az alsóbb osztályok és a korábban nem-szavazók körében népszerű. Magyarországon a Jobbik a kormányellenességre helyezi a hangsúlyt, ezért az ideológia csak a másodrendű Félix Anikó magyarázata szerint.

A közönség egy tagja a gondoskodás (care) problémájára kérdezett rá, míg Elissa Helms a nacionalizmus problémáját feszegette. Carina Klammer azt mondta, hogy az ő definíciójában a nacionalizmus központi jelentőségű, továbbá megemlítette, hogy az FPÖ nagyon aktív a női menedékházak fenntartásában. Kormányon ugyanakkor az FPÖ gyakran a neoliberais irányvonalat képviseli. Valérie Dubslaff is megjegyezte, hogy a nacionalizmus fontos kérdés, de csak igen ritkán használt kifejezés (a nemzeti prioritás és a szuverenitás, a hazafiság inkább jelen van a szóhasználatban). Juliane Lang szerint az AfD nem hívja magát a nacionalistának és nem is igazán beszél a témáról. Alena Kluknavská is megállapította, hogy Szlovákiában a nacionalizmus adja a szélsőjobboldal magját, és hogy a radikális pártokat nem igazán érdeklik a gondoskodási, szolidaritási kérdések. A nacionalizmus Magyarországon is a szélsőjobboldali ideológia központi eleme (így a roma népesség, majd a bevándorló népesség túlzott növekedése) - magyarázta Félix Anikó. A szolidaritás és gondoskodás kérdése ugyanakkor jelentős támadási felület az Orbán-kormányval szemben. Ezzel az első panel lezárult.

Ahogy Pető Andrea kifejtette, a második panel célja a kapcsolódó szakpolitikák végiggondolása és a politikai hatások megvitatása. A résztvevők alfabetikus sorrendben mondták el nyitó gondolataikat, majd Pető megnyitotta a vitát.

BOROS Tamás, a Policy Solutions igazgatója szerint az EU számos tagállamában – talán Németország kivételével – a hagyományos bal-jobb törésvonalak jelentős változásokon mennek keresztül, vagy egyszerűen elveszítik jelentőségüket. A gazdasági törésvonalak továbbra is léteznek, de többé már nem kizárólagosak. A politikai tér legalább háromszattává vált: Dél-Európában az általa populista baloldalnak nevezett oldal felemelkedése jellemző a populista jobboldal helyett. Az uniós polgárok kb. 30%-a szavaz olyan pártokra, amelyek ellenzik a kialakult liberális demokratikus konszenzust. A mainstream pártok annyi ideig éltek békében egymás mellett és annyira hasonlónak váltak, mint a házastársak egy hosszú házasság alatt. Amikor a törésvonalak különböző identitásokat takarnak, a politikai viták a háborúhoz hasonlítanak. Míg Nyugat-Európában a populista pártoknak már leáldozóban van a csillaga, Kelet-Európában egy teljesen más történet bontakozik ki előttünk.

GREGOR Anikó, a CEU korábbi hallgatója és az ELTE adjunktusa felvetette a témában Beatrix Campbell neoliberalis neopatriarchátus koncepcióját, amelyet annak leírására alkalmaz, hogy az állam által nem nyújtott szociális, egészségügyi stb. szolgáltatásokat a hagyományos nemi szerepeket erősítő diskurzus kíséri. A "magánjellegű" gondozási munkákat elsősorban nők végzik. A neoliberalizmus jobboldali kritikája lehet EU-ellenes, sőt antiszemita, valamint emancipációs lehetőségeket nyújthat a nők számára a neopatriarchátus rendszerén belül. Miközben a radikális jobboldal a centrum felé közeledik, szellemi teret nyit a szélsőségek számára. Eközben a baloldal tipeg-topog, és szenved balliberalizmus billogjától. Strukturális identitásokkal csak ritkán foglalkozik, a politikai cselekvése középpontjában az identitáspolitika áll. A genderrel kapcsolatos kérdéseket nem tekinti a strukturális egyenlőtlenségek szerves részének (bár az MSZP-s miniszterelnök-jelölt, Botka László programja ismeretlen ebből a szempontból, tette hozzá Gregor).

HUNYADI Bulcsú a Political Capital vezető elemzője egyetértett azzal, hogy a hagyományos törésvonalak válságukat élik. Azonban hasonló változások történtek már korábban is, amikor például a zöldek megjelentek az európai politikában. Most a globalizáció van az események középpontjában – és ahogy a helyzet is bonyolult, úgy az állampolgárok is nehéz helyzetben vannak. A fejlemények gyakran a nemzeti kereteken kívül történnek. A gender valóban szimbolikus kötőanyagként szolgál, és véleménye szerint az egyik fő ütközőpontja lesz a liberális-illiberális csatározásoknak. A jóléti sovinizmussal párhuzamban az egyenlő jogok sovinizmusának koncepcióját is felvetette.

INOTAI Edit a CEID (Centre for Euro-Atlantic Integration and Democracy) munkatársa mint egykori újságíró bemutatott egy a szélsőjobboldali női politikai vezetőkkel foglalkozó újságírói vizsgálódást (Norvégia, Dánia, stb.). Megjegyezte, hogy valóban volt egy női politikusgeneráció ezekben a pártokban. Ambíció és bevándorlás-ellenes kinyilatkozások kísérik politikai karrierjüket és valószínűleg az amúgy férfias megjelenésű pártjukat vonzóbbá teszik a választók

számára. Ez leginkább Marine Le Pen esetében látható. Ez a jelenség ezeket a pártokat kevésbé démonizálhatóvá teszi. A felmérés szerint e nők karrierjük mellett a hagyományos nemi szerepek hívei, azaz a nők gyermekvállalása fontos a számukra. Amikor a nők, vagy az LMBT jogok mellett kiállnak, azt mindig az iszlámmal szemben teszik. A baloldal nem igazán képes ezeket a kérdéseket ebben az összefüggésben értelmezni, kezelni.

LAKNER Zoltán, a 168 Óra hetilap főszerkesztő-helyettese szerint egy kísérlet részesei vagyunk, ahol eddig rejtett, kormányzati pozícióba még sosem került dolgok kerülnek napirendre. A speciális magyar esetet elemezve megjegyezte, hogy Magyarországon szintén jelen van a jóléti sovinizmus, még ha jólét nincs is. Az identitáspolitikára arra hivatott, hogy elrejtse a társadalmi egyenlőtlenségeket - amelynek a része a gender-kérdés is. Azonban a tényleges szociálpolitika progresszív, mint a diskurzus maga. A tipegés-topogás, amikor baloldali politikáról van szó, sokatmondó kifejezés. Kérdéses, hogy vajon a baloldal rendelkezik-e egyáltalán üzenettel a társadalmi osztályokkal és egyenlőtlenségekkel kapcsolatban. A befolyásos női politikusok hiánya szintén probléma.

STUMPF András, a Heti Válasz újságírója szerint a liberális progresszió előfeltevéseit kiiktatták a valós történések. A progresszívek ideológiai kategóriákkal érvelnek, ahelyett, hogy a valósággal foglalkoznának. Az emberek valós problémákkal néznek szembe és igenis racionálisan. A progresszívek által használt kategóriák ugyanakkor ideológiaiak (trumpisation, lepenisation, rasszizmus, homofóbia, szélsőségesség). A baloldalnak inkább a munkavállalókkal kellene foglalkoznia, ahelyett hogy a nemek számának inflálódásával, vagy a gendersemleges mellékhelységek kérdésével tölti az idejét; illetve el kell határolódnia a saját progresszív radikálisaitól. A 2008-as gazdasági világválság is szerepet játszott a populizmus megerősödésében. Válság idején egy piktogram-vita egyenesen nevetséges.

Enyedi Zsolt egy választásszociológiai nézőpontot is be kívánt emelni a vitába: a 20. század elején a baloldal volt a női választójog élharcosa. Miután sikerült elérniük e célt, a nők elkezdtek a jobboldalra szavazni. A dolgok kiegyensúlyozottabbá váltak a 60-as évekre. Amikor a politikai polarizáció a kulturális kérdések körül kezdett összpontosulni, a nők számára a baloldal vált vonzóbbá. Az új baloldal jobban koncentrál a női szavazókra, mint az önmagát újradefiniáló jobboldal. A pártok diskurzusa most ismét eltolódik, például a női jogokról szóló párbeszéd az iszlámmal összefüggésben kerül megvitatásra. Enyedi szerint ez a változás valódi, nem pusztán PR-mutatvány. A politikai tér változik. A baloldal számára már nem garantáltak a női szavazatok.

A panelvita során Stumpf András kritizálta, hogy Morvai Krisztina, jobbkios, önmagát feministának nevező EP-képviselőt és a – sok szempontból progresszív és harmonikus családi életet felmutató – Novák-Dúró családot nem említették a résztvevők. Gregor Anikó nem értett egyet a Boros-féle kelet-nyugat felosztással, és megjegyezte, hogy mind a kelet, mind a nyugat része a globális egyenlőtlenségek rendszerének, amit gyakran csak a szélsőjobboldal elemez. Boros Tamás részletesebben kifejtette az általa bemutatott házasság metaforát: hogy a házasság működjön, a baloldal lepuhította álláspontját gazdasági kérdésekben, míg a jobboldal ugyanezt kulturális ügyekben tette meg. A társadalmi elvárások lassabban változtak, mint a politikai elit.

Lakner Zoltán Stumpf Andrásnak válaszolva megjegyezte, hogy az identitás és annak személyes védelme ugyancsak a valóság része. Gregor Anikó ismét felhozta a gondoskodás/care kérdését, megjegyezve, hogy a populizmus gyakran keretezi saját politikáját úgy, mint ha az nemzetről való gondoskodás lenne. A keretezés nagyon fontos része a populizmusnak, például a migráció esetében (a nők védelme a migrációval szemben stb.). Stumpf András szerint inkonzisztencia fedezhető fel a gondoskodással kapcsolatos diskurzusban (női politikusok interiorizálják a férfiuralmat, de az is baj, ha egy férfitpolitikus gondoskodó). Hunyadi Bulcsú mellett érvelt, hogy a jogok kiterjesztése nem árt senkinek, mégis a konzervatívok gyakran érzik úgy, hogy a kultúrájuk támadás alatt áll. Boros Tamás szerint az egyenlőség egy tanult érték és amikor a progresszívek meg akarják győzni a konzervatívokat igazukról, konkurens konzervatív értékekre kellene hivatkozniuk. Gregor Anikó mellett érvelt, hogy a méltóság szintén az anyagi egyenlőtlenség kérdése is, s az identitáspolitikai keret egyedül nem működőképes.

Félix Anikó a Morvai Krisztina feminizmusára utaló kérdésre reflektálva kifejtette, hogy Morvai esetében csak korlátozottan beszélhetünk feminizmusról és elsősorban a nők elleni erőszak témájában jelent meg. Továbbá hozzáfűzte, hogy a jobboldali populizmus új emancipációs lehetőségeket nyitott meg a nők előtt. Egy kérdező a magyar nők választói magatartására volt kíváncsi.

Boros Tamás válaszában kiemelte, hogy valóban megfigyelhető a magyar nők körében, hogy inkább szavaznak konzervatívokra. Még 2 vagy 3 évvel ezelőtt is, a legtöbb budapesti (!) válaszadó úgy vélte, ha a nőknek választani kell a család és a karrier között, akkor a családot kell előnyben részesíteniük. Gregor Anikó szerint a gazdasági keretek, az egyenlőtlenség és a bizonytalanság is a hagyományos nemi szerepek előnyben részesítésére kényszerítik a nőket. Stumpf András szerint a jobboldal volt az, aki több értékét adta fel, ezzel utat nyitva a populisták számára. Hunyadi szintén megjegyezte, hogy a politikai szféra jobbratolódása figyelhető meg. A populizmus számára nem a kérdések feltevéséről, hanem bizonyos típusú válaszokról szól. Inotai Edit nyugati és keleti bérek közötti kapcsolatot elemezte gazdasági szempontból.